

активність суб'єктів у діалоговій взаємодії, налагодження спільної діяльності. У контексті розвитку теорії музейної комунікації здійснюються спроби визначити соціокультурні завдання музею як механізму, що забезпечує взаємодію різних культур.

Сучасні соціокультурні зміни, зумовлені розвитком науки, техніки, процесами культурної диференціації та інтеграції, визначають сучасні тенденції у розвитку музеїв – розширення аудиторії, зростання її чисельності, багатоманітності і популярності, та сприяють появі нових типів музеїв, впровадженню інноваційної методики музейної роботи.

Відтак бачення музею як культурно-просвітницького закладу в сучасних умовах доповнюється розумінням його активної ролі у розвитку музейної комунікації із аудиторією, що забезпечує підвищення професійного рівня і соціального статусу музейної діяльності. Комунікація створює умови і визначає характер музейного синтезу історії і сучасності, природи і суспільства, науки і мистецтва, формуючи музейну специфіку. Розвиток діяльності музею із аудиторією є важливим напрямом сучасної музейної діяльності та подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Шляхтина Л. Основы музейного дела : Учебное пособие / Л. Шляхтина. – М. – 2005.
2. Cameron D.F. Viewpoint: the museum as a communication system and implications for museum education / D.F. Cameron // Curator. – 1968. – № 1. – P. 33-40.
3. Hudson K. Museums for the 1980-s - a survey of world trends / K.Hudson. – London. – 1977.
4. Osborne H. Museums and their functions / H.Osborne // Journal of aesthetic education. – 1985. – № 2. – P. 41-51.

Annotation. Vision of museum as cultural and enlighting institution in the modern conditions is completed by understanding of its active role in the development of museum communication with the audience which provides raising of the professional level and social role of museum activities.

Key words: audience, communication, museum.

УДК 378

Герасимова І. Г.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В МЕЖАХ КОНТЕКСТНОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх фахівців, важливою складовою якої, в сучасних умовах, є формування професійної мобільності. Обґрунтовується доцільність і потенціал контекстного підходу до її формування, у межах якого особливого значення набуває використання проблемного навчання.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна мобільність, проблемне навчання.

Традиційною для педагогічної науки є проблема професійної підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти, яка набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку зі стрімкими соціально-економічними перетвореннями, що відбуваються нині. Особливої важливості набуває необхідність підготовки фахівців, здатних адаптуватися до сучасних соціально-економічних реалій, гнучко реагувати на непередбачувану ситуацію на ринку праці. Одним зі шляхів відповіді на соціальний запит стає формування професійної мобільності спеціалістів, що має забезпечити відповідальне прийняття рішень щодо власної професійної реалізації й самореалізації, готовність і здатність до безперервного самонавчання відповідно до виробничих та особистісних потреб.

Педагогічному осмисленню проблеми формування професійної мобільності передували наукові розвідки мобільності як соціального явища соціологами, які здійснювалися ще у першій половині ХХ століття на Заході та в другій половині ХХ століття на теренах Радянського Союзу. Щодо наукового осмислення проблеми на рівні дисертаційних досліджень на пострадянському просторі, то ми виявили однією з перших роботу І.В. Удалова «Социально-профессиональная мобильность народностей Севера в современных условиях», яка була виконана у 1990 році в межах філософії. Слідом за нею була виконана робота в галузі соціології С.А. Макеєвим («Социальная мобильность как поведение») у 1991 році. Як економічна проблема, мобільність почала досліджуватися з 1998 року, а саме І.Л. Смірною було виконане дисертаційне дослідження «Профессиональная мобильность и образование» у 1998 році. Починаючи з 2001 року, проблема формування (розвитку) професійної мобільності проникає в педагогічні науки, в яких на сьогодні захищено на пострадянському просторі, переважно в Росії та в Україні, близько 45 робіт, серед яких ґрунтовні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук – Ю.І. Каліновський (2001), Л.В. Горюнова (2006), Б.М. Ігошев (2008), С.Э. Капліна (2008), Л.П. Меркулова (2008), Л.А. Амірова (2009), Л.Л. Сущенцева (2012), І.В. Хом'юк (2012) та ін.

На даний час ведеться активний пошук теоретичного обґрунтування й практичного вирішення проблеми формування (розвитку) професійної мобільності у процесі підготовки фахівців різних сфер діяльності. У цьому руслі до числа найбільш перспективних належить контекстний підхід, в якому особливий наголос робиться на проблемному навчанні.

Метою статті ми визначили проблемне навчання як засіб формування професійної мобільності в межах контекстного підходу.

Засновником контекстного навчання є відомий російський вчений А. Вербицький, послідовники якого на сьогодні утворили потужну наукову школу. В Україні проведені окремі дослідження, автори яких використовують можливості контекстного навчання для вирішення своїх наукових цілей, серед яких дисертаційна робота І. Марчук – «Формування професійних якостей майбутнього соціолога у процесі контекстного навчання».

Підґрунтям для розробки теорії контекстного навчання став перехід до нової парадигми освіти, яка, на думку А. Вербицького [1], має принципові відмінності від класичної парадигми освіти. Ми наводимо основні їх характеристики в таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні відмінності класичної та нової освітньої парадигми за А.Вербицьким

Класична парадигма освіти	Нова парадигма освіти
Місія освіти	
підготовка молодого покоління до життя і праці	Забезпечення умов самовизначення й самореалізації особистості
Уявлення про людину	
Людина – проста система	Людина – складна система
Ставлення до знань	
Знання з минулого («школа пам'яті»)	Знання з майбутнього («школа мислення»)
Завдання освіти	
Передавання учню відомих зразків знань, умінь, навичок	Створення людиною образу світу в самій собі за допомогою активного покладання себе у світ предметної, соціальної та духовної культур
Ставлення до того, хто навчається	
Об'єкт педагогічного впливу	Суб'єкт-суб'єктні педагогічні відносини педагога й того, хто навчається
Характеристика діяльності того, хто навчається	
Репродуктивна діяльність того, кого навчають	Активна, творча діяльність того, хто навчається

А. Вербицький [2] виділяє суперечність, що обумовлює функціонування класичної парадигми освіти в сучасних умовах – у традиційному навчанні перебіг і цілі заняття задаються викладачем, тому студент виконує лише ті вимоги, які ставить перед ним викладач, не виявляючи власної ініціативи. Тоді як у професійній діяльності уміння виявляти активність, ставити й досягати поставлених цілей є невід’ємною складовою творчого розвитку особистості, її успішної діяльності. Таким чином, вважає вчений, діяльність, яку виконує студент у процесі навчання, відрізняється від професійної діяльності, яку йому необхідно здійснювати в реальному житті. Дана суперечність знімається в межах контекстного підходу, важливим положенням якого є єдність змісту навчання й форми організації навчальної діяльності, в якій цей зміст стає динамічним і засвоюється студентами. Мета в контекстному навчанні полягає не у засвоєнні інформації, а у формуванні можливостей людини для її компетентної діяльності.

Відмінності класичної та нової парадигми освіти зумовлюються суттєвими перетвореннями соціально-економічного життя, що відбуваються останніми десятиліттями, зокрема процесами демократизації, гуманізації, які визначаються як індивідуальними освітніми, так і професійними потребами громадян. Перехід до нової парадигми освіти має забезпечити відповідну професійну підготовку молодих фахівців, формування кадрової складової гуманістичної та соціально-економічної трансформації країни. На сьогодні вже неможливо ігнорувати здатність людини до розвитку й саморозвитку, до самозмін. У таких умовах цілком зрозумілими є ті причини, які називають науковці щодо обумовленості розробки контекстного підходу.

Визначаючи їх, науковці, зокрема І. Жуков [4], О. Ткаченко [8], Т. Дубовицька [3], Г. Ковальчук [6], Е. Трунова [9] виокремлюють:

- кризу освіти, що пов’язана з глобальними змінами, які відбуваються у світі в постіндустріальну епоху й зумовлюють необхідність переосмислення філософських, методологічних, аксіологічних, культурологічних та інших основ її розвитку;
- кризу розвитку сучасної молоді, що виявляється на індивідуальному рівні, яка концентрується в суперечності особистості викладача, орієнтованого на «минуле», і студента, орієнтованого на «майбутнє», вищий рівень розвитку (зрілості або «акме») якого, найімовірніше, реалізуватиметься в якомусь іншому трансформованому суспільстві;
- байдужість до навчання, що стала виявлятися в тих, хто навчається, до знань, небажання вчитися, а також з метою розвитку пізнавальних, професійних мотивів і інтересів. Підґрунтям для формування даної концепції стало усвідомлення впливу предметного й соціального аспектів майбутньої професійної діяльності студента на процес і результати його навчальної діяльності;
- нетотожність предметів навчальної діяльності та майбутньої професійної;
- розмежованість у часі й просторі навчальної та майбутньої професійної діяльності студента, відмінності їхніх цінностей, цілей, мотивів, змісту, форм, методів і умов, актуальною є проблема подолання відчуження від професійної діяльності, що виникає, та забезпечення особистісного смислу його освіти. З огляду на це важливим стає виділення різних контекстів та їх взаємозв’язків, що обумовлюють змістовну, процесуальну, смислову сторону освіти, а також особливості власної пізнавальної діяльності та взаємодії її суб’єктів

На негнучкість багатьох навчальних закладів і навчальних центрів, що виявляється в їх неспроможності належно реагувати на новий попит на знання, що унеможливорює пошук випускників знайти роботу, вказує Г. Ковальчук [6] і додає, вказуючи на те, що в навчально-виховному процесі ВНЗ важливою проблемою є особистісна орієнтація професійної підготовки майбутніх спеціалістів, їх спрямованість на формування певної структури особистісних якостей, що можливо розв’язати через реалізацію знаково-контекстного навчання. Зокрема те, що сучасний фахівець повинен уміти спілкуватися, вміти обстоювати свою думку, підтверджувати її фактичними даними, добирати потрібні аргументи, пояснювати всі питання вдало і зрозуміло. Відсутність цієї риси ускладнить не тільки можливість знайти спільну мову з іншими, але й можливість зробити кар’єру. До того ж, роботодавці велику увагу приділяють

так званій «здатності до швидкого реагування». Вони бажають, щоб працівник швидко відстежував зміни й пристосовувався до них, вмів мислити на перспективу, аналізувати тенденції розвитку організації та ін. І що особливо важливо – вміти грамотно протистояти негараздам, які виникають у процесі професійної діяльності, не опускаючи рук за певних помилок, аналізувати їх, відповідати за них і вирішувати проблему. Для цього знадобляться вольові якості. Серед особливих вимог – надійність у роботі та спроможність витримувати її рутинність, а також гнучкість і мобільність, прямо вказуючи на потенціал контекстного підходу.

Серед важливих проблем, що постають сьогодні перед професійною освітою, є проблема професійної адаптації, підготовку до якої також можливо здійснювати, реалізуючи контекстний підхід. Проте, як зазначає О. Ткаченко [8], професійна адаптація здійснюється більш легко, ніж соціальна (входження в колектив, набуття навичок спілкування, відповідальності і т. ін.), оскільки у ВНЗ не вчать соціальним вчинкам. Однак маємо врахувати достатню пасивність першокурсників щодо вирішення як навчальних, так і життєвих проблем, які раніше, здебільшого, для них здійснювалися батьками або вчителями. А саме власна активність, що визначається мотивацією, становить передумову засвоєння знань і умінь.

О. Зіміна [5], здійснюючи ретроспективу становлення проблемного методу навчання, вказує на його використання у Давній Греції Зеноном, Платоном через сократівський метод, який являє собою лекцію-бесіду, в якій завчасно обмірковуються й пропонуються слухачам істинні та неістинні ідеї, що заперечуються або приймаються, чим і здійснюється виявлення проблемної ситуації. Зразки навчання у середньовічних університетах, в яких використовувався схоластичний метод навчання, що полягав у постановці перед тими, хто навчався запитань, пошук відповідей на які сприяв самостійному оволодінню знань, також становлять приклад проблемного навчання. Відсутність потреб і попиту на відповідний розвиток особистості, що зумовлюється проблемним навчанням, сприяв тому, що відновлення цієї ідеї в педагогіці відбувається на межі XIX-XX ст. у дидактичній концепції Дж. Дьюї.

Ідеї активізації пізнавальної діяльності містяться у працях Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського та ін. У радянській педагогічній науці цікавість до проблемного навчання виникла у 20-30 роках («комплексні проекти» на основі Дьюї) та була відновлена вже в 60-70-х роках XX ст. і стосувалася переважно проблем загальноосвітньої школи. Концептуальні основи проблемного навчання знайшли розвиток у працях І. Лернера, А. Матюшкіна, М. Махмутова, В. Оконь, М. Скаткіна та ін. Щодо вищої школи, то саме в наш час, у зв'язку з масовістю вищої освіти, стрімкими соціально-економічними змінами виникає нагальна потреба в активізації навчально-пізнавальної діяльності й розвитку творчої особистості, отже можливості проблемного навчання набувають особливого значення. Проблемне навчання створює передумови визначення індивідуальної освітньої траєкторії, як напрямку саморозвитку особистості, вибору особистісного змісту освіти.

Науковці [7, с. 320] виділяють такі етапи проблемного навчання:

- створення проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;
- висунення гіпотез;
- перевірка висунутих гіпотез;
- аналіз результатів перевірки гіпотез;
- висновок і узагальнення;
- повернення до проблемної ситуації.

Зазвичай проблемне навчання використовується у практиці навчальної діяльності у ВНЗ, проте значний потенціал проблемного навчання можливо використовувати з метою адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ. Великою мірою саме процес адаптації визначає успішність процесу навчання, ставлення до набуття знань, умінь і навичок, прагнення застосовувати їх у практичній діяльності тощо. Адаптація до навчання в умовах ВНЗ включає як дидактичний, соціальний аспекти, так і аспект майбутньої професійної діяльності.

Разом із тим адаптація першокурсників є надзвичайно стресогенним періодом перебування студентів у ВНЗ. Ситуації проблемного характеру виникають на кожному кроці студентського життя. Як зазначає І. Малафійк: «Проблемна ситуація характеризується несумісністю двох інформацій. Поєднання двох несумісних інформацій, яке породжує проблему називають інформаційно-пізнавальною суперечністю.» [7, с. 320]

До таких суперечностей можна віднести суперечності між:

- постійною попередньою опікою батьків і необхідністю самостійно вирішувати проблеми власного студентського життя й побуту;
- звичкою жити у певних умовах та їх різкою зміною, що призводить до необхідності корегування способу життя;
- шкільним навчанням з опорою на постійний контроль з боку батьків і вчителів і необхідністю переходу на самостійне навчання;
- звичним колом спілкування з добре знайомими людьми, товаришами й різким зростанням контактів зі співгрупниками, старшокурсниками, викладачами, співробітниками університету;
- необхідністю переходу від ролі «дитини» до ролі «дорослого», що передбачає самостійне прийняття рішень і власну відповідальність за них тощо.

Всі названі суперечності можна покласти в основу створення проблемних завдань, що пропонуються студентам-першокурсникам у процесі вивчення дисциплін психологічного спрямування.

Для того, щоб спонукати студентів до усвідомлення проблем, що виникають як у процесі навчання, так і в життєдіяльності в нових умовах, ми запропонували студентам опитування щодо очікувань від курсу «Психологія», який вивчається студентами агрономічного факультету Вінницького національного аграрного університету на першому курсі навчання. В опитуваннях взяли участь 63 особи. Нам вдалося з'ясувати, що 52% опитаних цікавилися психологією ще в школі, проте лише 39% з них обговорювали ці питання. Цікаво, що 52% респондентів цікавилися телепередачами на психологічну тематику, така ж саме кількість тих, хто переглядав фільми, в яких приділялася увага психології людей. 82% тих, хто брали участь в опитуванні, зазначили, що в наш час психологічна підготовка є потрібною, при цьому 0,9% заперечили її доцільність, а решта – близько 12% не змогли однозначно визначитися з цього питання. Наголосимо, що 30% студентів хотіли б відвідувати гурток психологічного спрямування, така ж кількість студентів вказали на прагнення займатися психологією самостійно. Як бачимо, існує достатньо виражена мотивація до вивчення курсу психології.

Для нас також було важливо з'ясувати очікування студентів щодо вивчення дисципліни «Психологія». Звертає на увагу, те що студенти, які розпочинають вивчати психологію, сподіваються на (розташовано за ієрархією відповідей):

- краще володіння собою;
- розуміння інших людей, їхніх проблем;
- пізнання самих себе;
- підготуватися до сучасного, дорослого життя;
- підвищення самооцінки;
- здатність до розв'язання проблем;
- способи виходу зі стресових ситуацій.

Запитання: «Чому, на вашу думку, сприяє вивчення психології?» дозволило виявити, що студенти сподіваються на:

- інтелектуальний розвиток – тренування пам'яті, розумовий розвиток, емоційну саморегуляцію;
- на покращення рівня спілкування й відносин, взаєморозуміння;
- на розвиток самосвідомості – розкрити своє внутрішнє «Я», розвиток здатності до самореалізації, пізнання себе, здатність побачити світ іншими очима.

У процесі вивчення психології, насамперед студенти хотіли б: навчитися краще формулювати й висловлювати свою думку, відповідальності, покращити спілкування, навчитися знаходити взаєморозуміння з іншими, контролювати свої емоції. А серед тем, які б хотіли обговорити студенти на практичних заняттях – непорозуміння підлітків зі своїми батьками, проблеми відносин з викладачами, як опановувати хвилювання, способи уникнення конфліктів, особливості взаємин з представниками іншої статі, питання залежностей, способи позбавлення комплексів, проблема суїцидів, проблеми формування власного характеру, як гроші змінюють людей тощо.

Як бачимо, коло проблем, які б хотіли й сподіваються вирішити студенти у процесі вивчення психології, є надзвичайно широким, водночас їх окреслення дає можливість сформулювати проблемні ситуації при вивченні як теоретичної частини курсу, тобто на лекціях, так і визначити їх для проведення практично-семінарських занять.

На нашу думку, студенти, які вказують на них, самі свідчать про суперечність між рівнем наявних знань і знань, які є потрібними, щоб вирішити проблеми, що постають у процесі адаптації. Звертає на увагу й те, що ці проблеми можна розглядати як той соціальний контекст, про який зазначають науковці. Залишається лише акцентувати, що здебільшого вони стосуються взаємин з іншими та з самими собою. А без уміння розв'язувати ці проблеми навряд чи можна розраховувати на професійне зростання й самореалізацію особистості.

Таким чином, застосування проблемного навчання в руслі формування професійної мобільності майбутніх фахівців становить важливу складову не тільки професійної підготовки сучасного фахівця, але й підготовки його до життєдіяльності в нинішніх соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические основы образования взрослых: контекстный подход [Электронный ресурс] / А.А. Вербицкий. – Режим доступа: http://www.znanie.org/journal/n2_01/psih_podhod.html. - Заголовок с экрана.
2. Вербицкий А.А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения / А.А.Вербицкий. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
3. Дубовицкая Т.Д. Развитие самоактуализирующейся личности учителя: контекстный подход: автореф. дис. ... д-ра псих. наук: 19.00.07 / Т.Д. Дубовицкая. – М., 2004. – 349 с.
4. Жукова И.А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / И.А. Жукова. – М., 2011. – 22 с.
5. Зимина О.В. Проблемное обучение высшей математики в технических вузах / О.В. Зимина // Математика в высшем образовании. – 2006. - №4. – С. 55-78.
6. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті. Навч. посіб. / Г.О.Ковальчук – Вид. 2-ге, доп. – К., КНЕУ, 2003. – 298 с.
7. Малафійк І.В. Дидактика: Навчальний посібник/ І.В.Малафійк. – К. : Кондор, 2005. – 398 с.
8. Ткаченко О.А. Контекстне навчання у форматі «справожиттєвого» підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти / О.А. // Горизонти образования. – 2010. - №2. – С. 158-163.
9. Трунова Е.Г. Влияние контекстного подхода на продуктивность обучения невербальным средствам общения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е.Г. Трунова. – М., 2007. – 165 с.

This article is dedicated to problem of professional training of future specialists. Important part of the training in modern environment is building professional mobility. It is settled practicability and potential of contextual approach to forming of professional mobility. This approach highlights using problematic learning.

Key words: professional training, professional mobility, problematic learning.